

A painting of a stone tower with a conical roof, situated on a wooden staircase that leads up to it. The background is a clear blue sky. The style is somewhat impressionistic with visible brushstrokes.

ԳԱՌՆԻԿ
ԱՏԵՓԱՆՅԱՆ

ՄՂԶԱԿԱՆԶԱՅԻՆ
ՕՐԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
ԳԱԼՈՒՄՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԳԱՌՆԻԿ ԱՏԵՓԱՆՅԱՆ

ՄՂՁԱՎԱՆՋԱՅԻՆ ՕՐԵՐ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ - 2009

ՀՏԴ 891.981-3 Ստեփանյան
ԳՄԴ 84Հ - 4
Ս - 887

FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN

Խմբագիր Արմեն Տեր-Ստեփանյան

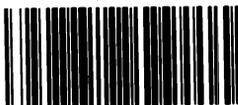
Ստեփանյան Գառնիկ

Ս - 887 Մղձավանջային օրեր / Գառնիկ Ստեփանյան.- Եր.: ԵՊՀ
Հրատ., 2009.- 590 էջ + 1 մամուլ նկար:

Անվանի արվեստարան գրող, գրականագետ, Գառնիկ Ստեփանյանի «Մղձավանջային օրեր» վեպը հայ իրականությունում եղևոնի թեմայով գրված առաջին գեղարվեստական գործն է, որը լույս է տեսել 1945 թ.: Սույն հատորի երկրորդ մասը ինքնակենսագրական ընույթ ունի՝ եղևոնի ականատեսի վկայություններն են ու որբանոցային կյանքը չունաստանում:

Գիրքը հրատարակվում է Հեղինակի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ:

ԵՊՀ Գրադարան

SU0223433

ԳՄԴ 84Հ - 4

237000

ISBN 978-5-8084-1150-0

© ԵՊՀ Հրատարակչություն, 2009 թ.

© Գ. Ստեփանյան, 2009 թ.

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Մեծ եղևոն: Մեկ ու կես միլիոն անմեղ զոհեր:

Եղևոնից փրկված ամեն մի Հայի թվում էր, թե միայն ինքն է փրկվել՝ լավագույն դեպքում նաև իր կողքին գտնվող ևս մի քանի հոգի: Ոչ ավելին:

Բայց հանկարծ...

Հազարավոր Հայեր, ովքեր հրաչքով փրկվել ու ողջ էին մնացել, վերադարձան իրենց ծննդավայրը: Դարձյալ Հայկական բնակավայրերի երդիկներից ծուլս բարձրացավ:

Անշուշտ, քանդված օջախներն անհամեմատ շատ էին: Քանի՜-քանի Հայակական գյուղեր ու քաղաքներ այդպես էլ անկենդան մնացին:

Բայց փրկված Հայերն արդեն վաղվա մասին էին մտածում: Փորձում էին գտնել...

Այդ ժամանակ ուսական բանակը հասել էր մինչև Երզնկա: Հայերը վայելում էին իրենց ապահովությունը:

Բայց եղավ նահանջի հրաման: Փրկված Հայերը պետք է մնային իրենց դահիճների հետ դեմ հանդիման:

Այդպես այլևս հնարավոր չէր ապրել:

Եվ եղևոնից փրկված այդ մարդիկ ստիպված եղան թողնել իրենց Հայրենի տունը և բռնել գաղթի ճանապարհը:

Կորցրած բնտանիք, Հայրենիք 1918 թվականին Հայաստան հասավ նաև եղևոնից փրկված մի երզնկացի՝ Թարգի Նաչիկը:

1920 թ.: Հայաստանը դարձավ խորհրդային հանրապետություն:

Հետո՝ սով, բռնություններ, աքսոր, պատերազմ:

Այդ ամբողջ ժամանակաշրջանում եղևոնի մասին ոչ մի տող չի գրվել: Արգելված էր:

Հայրենադարձների տներում ազգականներից ավելի հավաքվում էին Հայրենակիցներ:

Մեր տանը ևս շատ հաճախ հավաքվում էին կամ երզնկացիները, կամ բալըբեսիրցիները: Գալիս էին, մի քիչ խոսում վերջին նորություններից, սրանից-նրանից, հետո...

Կոտորած, կոտորած, կոտորած...

Սիրում էին հիշողություններ պատմել...

Հատկապես սրտաճմլիկ էին այն պատմությունները, որոնք վերաբերում էին սպանված ծնողներին, քույր – եղբայրներին, դավակներին...

Քանի-քանիսի դավակներն էին անգերեզման մնացել:

Ու պատմում էին, պատմում..

Ձէին կարող չպատմել:

Պատմելու շնորհիվ էին կարողանում ապրել:

Ու իրենց հոգու վերքը նրանք փոխանցեցին մեզ:

Այդ վերքը կարող է վերածվել անթևեղված կրակի, բայց չի կարող մարել: Մի փոքրիկ կայծ՝ և այդ վերքը բորբոքվում է, խորը ցավ պատճառում:

1945 թվականին՝ պատերազմից հետո, Մոսկվան թույլ տվեց ազգային բոցկլտումներ: Երևանում բեմադրվեց Տիգրան Զուխաճյանի «Արչակ Երկրորդ» օպերան: Ահա այդ օրերին էլ լույս տեսավ Գառնիկ Ստեփանյանի «Մղձավանջային օրեր» գիրքը, որն առաջին գեղարվեստական գիրքն էր Մեծ Եղևոնին նվիրված:

Թուրքիան դիտվում էր որպես Գերմանիայի դաշնակից, ուստի և թշնամի: «Մղձավանջային օրեր» գրքից մի մեծ հատված թարգմանվեց ռուսերեն և լույս տեսավ Մոսկվայում: Ամբողջ գիրքը մի քանի լեզուներով թարգմանվելու ծրագիր էլ կար: Բայց մինչ այդ իրադրությունը փոխվեց...

«Մղձավանջային օրերը» Գառնիկ Ստեփանյանի հոր՝ Սաչատուր Տեր-Ստեփանյանի (Թարգի Սաչիկի) Եղևոնի օրերին ապրած կյանքի պատմությունն էր:

Գառնիկ Ստեփանյանն այնուհետև գրեց այդ օրերի իր կյանքի պատմությունը, որն անվանեց «Որրաչխարհ»: Այն այդպես էլ առանձին գրքով լույս չտեսավ:

Մահվանից մի քանի ամիս առաջ՝ 1989-ին, Գառնիկ Ստեփանյանը «Որրաչխարհը» հանձնեց հրատարակության «Մղձավանջային օրերի» հետ միասին: Գիրքն ուներ երկու բաժին՝ «Պատմում է Հայրը» և «Պատմում է որդին»:

1990-ին «Հայաստան» հրատարակչության տնօրեն Հրանտ Ղազարյանը գրքի անվանաթերթի վրա մակագրեց. «Տպագրել 30000 օրինակ»:

Տարակուսեցինք: Արգելքը հանված էր, գրքի շուկայում շատ էին եղևոնի մասին գրքերը:

-Սա ուրիշ գիրք է,- ասաց տնօրենը:

Նա ճիշտ էր: Գրախանութում ոչ մի գիրք չճարվեց, վաճառում էին տակից: Անցել է մոտ քսան տարի և այսօր էլ դժվար է ձեռք բերել այդ գրքից:

Այս տարի լրանում է Գառնիկ Ստեփանյանի ծննդյան 100-ամյակը: Մենք շատ մտածեցինք, թե արդյոք այս օրերին ինքն ի՞նչ գիրք կցանկանար տեսնել տպագրված:

Նորհրդակցեցինք գրքի հովանավոր, մեր ընտանիքի մերձավոր բարեկամ, Գ. Ստեփանյանի կողմից անչափ սիրված ու գնահատված մտավորական և ազգային գործիչ, Կյուլպենկյան Հիմնարկության Հայկական բաժանմունքի տնօրեն ղոկտոր Զավեն Եկավյանի հետ.

-Իհարկե, «Մղձավանջային օրերը»: Մինչև օրս լույս չի տեսել ավելի հուզիչ, գեղարվեստական բարձր արժեքներ ունեցող գիրք:

Դա նրա կյանքի գիրքն է:

Բոլոր երզնկացիները, բոլորը, բոլորը գնացին եղևոնի ու կորցրած ծննդավայրի մորմոքն իրենց սրտերում:

Հայրենիքի կարոտով գնացին նաև թարգի Նաչիկն ու Գառնիկ Ստեփանյանը:

Ուստի այս գիրքը նվիրում ենք Մեծ եղևոնի բոլոր զոհերի հիշատակին:

Նվիրում ենք բոլոր երզնկացիների հիշատակին:

Մեր արյունակից ազգականների հիշատակին:

Թարգի Նաչիկի և Գառնիկ Ստեփանյանի հիշատակին:

1959 թ. մեծանուն դերասան Վահրամ Փափազյանը հրատարակեց մի գիրք՝ «Սրտիս պարտքը», որտեղ եղևոնի զոհերն էին: Առաջաբանը գրել էր Գ. Ստեփանյանը:

Ստորև բերում ենք Փափազյանի Զոնը.

Սիրելի Գառնիկիս

Ափսոսանքի աղաղակ մըն է այս գիրքը.

Որի փողահարը դո՛ւն եղար,

Անմոռաց ցավի ուխտագնացություն մը.

Որի լուսարարը դո՛ւն եղար.

Անթաղ շիրիմների համար պատարագ մը,
Որի ժամկոչը դո՛ւն եղար,
Դառն արցունքների անձրև մը,
Որի ավազանը դո՛ւն եղար,
Քեզի ուրևան այս գիրքը սիրելի Գառնիկ,
Որովհետև ես զգացի ... դուն տեսար:

Վահրամ Փափազյան 01.12.1959 թ.

**Պերճ Ստեփանյան
Արմեն Տեր-Ստեփանյան**